

Τρόποι και μέσα πειθούς

Επαναληπτικές Ασκήσεις

Να βρεθούν οι τρόποι και τα μέσα πειθούς στις παρακάτω παραγράφους

1. Εάν υποθέσουμε ότι ο γονιός από την πρώτη τρυφερή ηλικία κάθεται μαζί με το παιδί του και ανακαλύπτει ταυτόχρονα με αυτό τον καινούριο ψηφιακό κόσμο, τότε δεν έχει τίποτα να φοβηθεί αφού μπορεί να παρέμβει άμεσα, διδάσκοντάς του ταυτόχρονα τους κανόνες δικτυακής συμπεριφοράς και ασφάλειας, οι οποίοι δεν είναι πολύ διαφορετικοί από τους ίδιους κανόνες στην καθημερινότητα. Η απλή λογική υποδεικνύει ότι όπως δεν αφήνεις ένα δεκάχρονο να κάνει βόλτες μόνο του στην Ομόνοια τα μεσάνυχτα, κατά τον ίδιο τρόπο δεν του επιτρέπεις να πλοηγείται παντού στο δίκτυο. Διδάσκουμε στα παιδιά να μην μιλούν σε αγνώστους. Το ίδιο ισχύει και για το Ίντερνετ. Δυστυχώς, όμως, δύο παράγοντες παραπλανούν τους γονείς: Ο πρώτος είναι ότι η τεχνολογία θεωρείται ασφαλής ως παράγωγο της επιστήμης. Ο δεύτερος είναι ότι ο υπολογιστής είναι εξίσου καλή μπέμπι σίτερ με την τηλεόραση.

2. Η συνέπεια ήταν να εκτιναχθεί ο πληθυσμός της γης από το 1 δισ. πριν από 150 περίπου χρόνια στα 6 δισ. στο τέλος του 20ού αιώνα, ενώ ταυτόχρονα η άγρια εκμετάλλευση των συντελεστών του φυσικού περιβάλλοντος έχει οδηγήσει σε μια δύσκολα αντιμετωπίσιμη οικολογική κρίση. Εμφανείς όψεις αυτής της κρίσης αποτελούν, μεταξύ άλλων, φαινόμενα όπως η υπερθέρμανση του πλανήτη ως αποτέλεσμα της ανθρώπινης δράσης, η εξάντληση των μη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, η σπάνις πρώτων υλών όπως το νερό, η αποψίλωση των δασών, η διόγκωση των

απορριμμάτων και των αποβλήτων, η ερημοποίηση της υπαίθρου, η χρήση ρυπογόνων πυρηνικών μέσων (ενίοτε και όπλων).

3. Ο λαϊκισμός, στην τρέχουσα πολιτική και δημοσιογραφική χρήση του όρου, συνδέεται με κάθε μορφή δημαγωγίας και κολακείας του λαϊκού στοιχείου. Αυτό πραγματοποιείται παράλληλα με την παράκαμψη των θεσμών: «Όχι θεσμοί, μονάχα λαός», όπως είχε πει επιγραμματικά σπουδαία μορφή της νεότερης πολιτικής μας ιστορίας σε προεκλογικό λόγο πριν από δέκα χρόνια. Η αντίληψη αυτή είναι συνυφασμένη με την πολιτική παράδοση του λαϊκισμού (ποπουλισμού) έτσι όπως εκδηλώθηκε τον 19ο και τον 20ό αιώνα, κυρίως σε περιοχές με μεγάλο αγροτικό πληθυσμό Ρωσία, Ανατολική Ευρώπη, Λατινική Αμερική, μεταξύ άλλων. Ο λαϊκισμός είναι κίνημα που εκθειάζει τον λαό και ό,τι πηγάζει από αυτόν, θεωρώντας τον μοναδική πηγή νομιμότητας. Βασίζεται σε μια «φυλετική» αντίληψη της πολιτικής σύμφωνα με την οποία δεν έχουν σημασία οι κανόνες ή οι αρχές αλλά ο λαός, η βούλησή του και κατ' επέκτασιν η παράταξη ή η κυβέρνηση, που του αποδίδονται ως κατ' εξοχήν «δικές του».

4. Το Βυζάντιο στάθηκε το χρυσό παλάτι απ' όπου βγήκε η νέα λάμψη του Ελληνισμού. Ο σκοτεινιασμένος και ξεραμένος κόσμος, πάλι ξανάνθισε σαν περιβόλι μοσχοβολημένο, κι ο σπόρος ήταν ο ένας κι ακατάλυτος σπόρος της ζωής, ο Ελληνικός. Αυτό έκανε το μεγάλο ποιητή της Ιταλίας Λεοπάρδη να πει κατάπληκτος, γράφοντας για το βυζαντινό φιλόσοφο Πλήθωνα: «Ακατάλυτη και τρομερή δύναμη Ελλάδα! Χωρίς το δικό σου πνεύμα, τίποτα δε γίνεται στον κόσμο. Όλα τα γονιμοποιείς εσύ. Για μια στιγμή φαίνεται πως πεθαίνεις, κι άξαφνα παρουσιάζεσαι πάλι ολοζώντανη και δροσερή εκεί που δε σε περίμενε κανείς!» [...]

5. Στην εποχή της γνώσης, της τεχνογνωσίας και της πληροφορίας όλα αλλάζουν, και το ζητούμενο είναι να αποφευχθεί κάθε αδυναμία προσαρμογής του πανεπιστημίου σε αυτή τη νέα αναδυόμενη κοινωνία. Γιατί σε αυτή τη νέα κοινωνία της καλπάζουσας γνώσης ο κάθε πολίτης θα πρέπει να επικαιροποιεί τη γνώση του. Η διά βίου εκπαίδευση ήδη δεν είναι σχήμα λόγου αλλά εξελίσσεται σε οδυνηρή και αναγκαία πραγματικότητα, αποτέλεσμα του εξοντωτικού για τις ανθρώπινες δυνατότητες ρυθμού της τεχνολογικής εξέλιξης. Ο μεγάλος κοσμολόγος Χόκινγκ

τονίζει ότι με τους ρυθμούς παραγωγής γνώσης που αναπτύσσουμε θα δημοσιεύονται τρία συγγράμματα ανά λεπτό και δεν θα υπάρχει χρόνος να διαβάσει κανείς ούτε ένα από αυτά. Άλλη εκτίμηση αναφέρεται στην πολυπλοκότητα των υπολογιστών που ήδη διπλασιάζεται κάθε 15-18 μήνες.

6. Κάποιοι ανθρωπολόγοι χαρακτηρίζουν το ποδόσφαιρο «συναισθηματική πληγή» ή «χολέρα του ντελίριου». Όμως ο περισσότερος κόσμος θεωρεί ότι πρόκειται για το ωραιότερο σπορ-θέαμα, χωρίς να αγνοεί τα προβλήματά του. Προβλήματα, τα οποία χειροτερεύουν από την παγκοσμιοποίηση, που εκμεταλλεύεται την οικονομική πλευρά του. Για το φετινό πρωτάθλημα οι σπόνσορες πλήρωσαν περισσότερα από 400 εκατ. ευρώ. Τα δε δικαιώματα για την τηλεόραση και τα κινητά τηλέφωνα πουλήθηκαν σε περίπου 170 χώρες για ένα δισ. ευρώ. Η Διεθνής Ομοσπονδία Ποδοσφαίρου (FIFA) απέκτησε έτσι προϋπολογισμό μεγαλύτερο από της Γαλλίας. Οι σπόνσορες με τη σειρά τους γεμίζουν τον πλανήτη με τα προϊόντα-φετίχ τους: παπούτσια, φανέλες, μπάλες, κατασκευασμένα κατά κανόνα στις φτωχότερες περιοχές του κόσμου από εργάτες που υφίστανται άγρια εκμετάλλευση και τα οποία κατόπιν πουλιούνται χρυσά στις πλούσιες χώρες. Μια φανέλα στην Ευρώπη κοστίζει περίπου 70 ευρώ, ποσό που αντιπροσωπεύει μισθό πολλών μηνών για το παιδί-εργάτη που την κατασκευάζει στην Ινδία.

7. Ο άνθρωπος γενικά οφείλει να σέβεται τον συνάνθρωπό του, στο βαθμό που ο ίδιος θα ήθελε να τον σεβαστούν, κάνοντας πράξη αυτό που πολύ εύστοχα είπε χεκάποτε ο Καζαντζάκης: «Αγάπα τον άνθρωπο, γιατί είσαι εσύ». Αν ο καθένας από μας βλέπει μέσα στον άλλο τον ίδιο του τον εαυτό, τότε είναι βέβαιο ότι πολλές παρανοήσεις, παρεξηγήσεις και αδικίες δεν θα έχουν λόγο ύπαρξης, ενώ τα ανθρώπινα δικαιώματα θα είναι σεβαστά και κανείς δεν θα διανοείται να τα παραβιάσει.

8. Γνωρίζουμε πια καλά ότι αυτός ο μικρός πλανήτης δεν είναι απλά η κατοικία μας, είναι το σπιτικό μας, είναι η «μητρίδα» μας και ακόμη περισσότερο η Γη – πατρίδα μας. Μπορούμε να φύγουμε, να ταξιδέψουμε, να αποικίσουμε άλλους πλανήτες. Όμως εδώ στο σπίτι μας έχουμε τα φυτά μας, τα ζώα μας, τους νεκρούς μας. Η ζωή μας

η ίδια βρίσκεται εδώ. Και πρέπει να προστατέψουμε και να σώσουμε τη Γη - πατρίδα μας.

9. Πρέπει να πάψουμε να βλέπουμε τον άνθρωπο σαν ένα υπερφυσικό ον και να εγκαταλείψουμε μια για πάντα εκείνο το σχέδιο που επεξεργάστηκε πρώτος ο Καρτέσιος και στη συνέχεια ο Μαρξ, το οποίο συνίσταται στην κατάκτηση και την κατοχή της φύσης. Η απόπειρα αυτή αποδείχτηκε τουλάχιστον γελοία, από τη στιγμή που κατανοήσαμε ότι το σύμπαν μέσα στην απεραντοσύνη του ξεπερνά τις δικές μας δυνατότητες. Ακόμα παραπέρα, συνειδητοποιήσαμε πως μεταβλήθηκε σε παραλήρημα, ακριβώς γιατί ο προμηθεϊκός χαρακτήρας της επιστήμης και της τεχνολογίας οδηγεί σήμερα στην καταστροφή της βιόσφαιρας και στην αυτοκτονία της ανθρωπότητας.

10. Η είδηση δεν συγκίνησε κανέναν. Οι εφημερίδες, τα κόμματα και οι πασών αποχρώσεων προοδευτικοί ήταν απασχολημένοι με το να αναλύουν το μήνυμα των εκλογών και έτσι δεν βρήκαν την ευκαιρία ούτε να αναλύσουν ούτε να καταγγείλουν ότι στην Κωνσταντινούπολη παιδάκια 10 - 12 ετών ράβουν τα τζιν Benetton με μεροκάματο 200 δρχ. την ημέρα. Κανένας δε φώναξε για σκάνδαλο, γιατί φαίνεται ότι η Αριστερά στην εποχή της παγκοσμιοποίησης δεν έχει τίποτε να πει για την παγκοσμιοποίηση της εκμετάλλευσης των παιδιών. Το θέμα - αν δεν της φαίνεται φυσιολογικό - δεν την απασχολεί. Στην εποχή μας σκάνδαλο είναι ότι πέφτει το χρηματιστήριο και όχι ότι κάθε λεπτό πεθαίνουν 25 παιδιά από αστία. Ότι 250 εκατομμύρια αγοράκια και κοριτσάκια σε όλον τον κόσμο ηλικίας 5 - 14 χρόνων δουλεύουν 14 - 16 ώρες την ημέρα δένοντας κόμπους σε χαλιά, στρίβοντας φύλλα καπνού, κόβοντας σπέρτα. Ότι παιδάκια παραμορφώνουν τα χέρια τους ράβοντας μπάλες, κόβοντας διαμάντια, παραμορφώνουν τα πόδια τους δουλεύοντας σε υαλουργίες, σε νταμάρια ή κάνοντας τους βαστάζους στις αγορές (...) ότι παιδάκια ξεφορτώνουν τούβλα στο Νεπάλ για 70 δρχ. σε κάθε 100 διαδρομές μεταξύ του φορτηγού και του γιαπιού.

11. Δεύτερον, είναι πλάνη να υποθέτουμε ότι οι εκπληκτικές κατακτήσεις της επιστήμης και της τεχνικής, για τις οποίες δικαιολογημένα υπερηφανεύεται ο πολιτισμός μας, δεν έχουν καμιά ουσιαστική αξία, επειδή τάχα δεν έκαναν "ευτυχέστερο"

τον άνθρωπο - άρα δεν αποτελούν "πρόοδο". "Άχ! τι ωραία που ζούσαν άλλοτε οι άνθρωποι στις πρωτόγονες κοινωνίες τους, χωρίς το τηλέφωνο, το ραδιόφωνο, το αυτοκίνητο, το αεροπλάνο" . . Δεν πρέπει, νομίζω, να παίρνομε στα σοβαρά αυτό τον ψευτορομαντισμό της υποκριτικής νοσταλγίας του παρελθόντος. Πρώτα - πρώτα γιατί δογματίζει "εκ του ασφαλούς" και "με το αζημίωτο": δεν εγνώρισα ακόμη κανένα οπαδό του δόγματος να διακόψει το ηλεκτρικό ρεύμα στο σπίτι του για να ζήσει ευτυχέστερος. Και έπειτα, γιατί είναι τουλάχιστο γελοίο να υποστηρίζει κανείς ότι ζούσαν "καλύτερα" οι άνθρωποι τότε που οι γιατροί καίγανε με πυρωμένο σίδηρο τις μολυσμένες πληγές (χωρίς φυσικά, να μεταχειρίζονται αναισθητικά ή αναλγικά φάρμακα) ή που πέθαιναν τα μωρά κατά εκατομμύρια από εντερίτιδα . . . ή τότε που σοφοί και υψηλής ευαισθησίας άνθρωποι καταδέχονταν να θεωρούν τη δουλεία αναπόφευκτη, επειδή έπρεπε να μένουν ώρες και δυνάμεις σ' αυτούς και στους οικείους των ελεύθερες για να διαβάζουν και να ψυχαγωγούνται. . . ή τότε που η ανάγνωση και η γραφή ήταν προνόμιο των ολίγων και των "ισχυρών" και ο μεγάλος αριθμός έπρεπε να πιστεύει μοίρα του αδυσώπητη να μένει εσαεί βυθισμένος στην άγνοια, στη δεισιδαιμονία και στο σκότος. Έχομε άραγε όλοι συνειδητοποιήσει τις τεράστιες προόδους που έχει πραγματοποιήσει στα μέσα και στον τρόπο της ζωής μας αυτός ο πολιτισμός που τον αποκαλούμε με περιφρόνηση "απλώς τεχνικό"; Ιδού μια λεπτομέρεια διατυπωμένη με αριθμούς που αξίζει να τη σκεφτούμε πολύ: Στο Λίβερπουλ (της Μεγ. Βρετανίας) ο μέσος όρος ζωής των κατοίκων το 1846 ήταν το 26ο έτος της ηλικίας· στο Μπόστον (των Ηνωμένων Πολιτειών) ο μέσος όρος ήταν πέροι το 66,7 της ηλικίας. Και δεν είναι μόνο η διάρκεια που μεγάλωσε· έγινε και το ποιόν της ζωής διαφορετικό. Σήμερα ο άνθρωπος των προχωρημένων στον πολιτισμό χωρών έχει άπειρες ευκαιρίες να "εντείνει" και να "υψώσει" (να ευγενίσει με τα αγαθά της παιδείας) τη ζωή του. Να την εκτιμήσει και να τη χαρεί. Ότι ζει "καλύτερα", "ανετότερα", "τελειότερα", "ανθρωπινότερα", δεν μπορεί να αμφισβητηθεί. Είναι άραγε και ευτυχέστερος; Η απάντηση εξαρτάται από το τι ονομάζεται "ευτυχία". Θα αναγνωρίσετε πάντως ότι όταν πεθαίνει κανείς πολύ νέος, αφού έχει ζήσει μια περιορισμένη, κουτή και τυραννισμένη ζωή - δεν προλαβαίνει τουλάχιστο να ευτυχήσει . . .

12. Δεν έχουμε άλλη επιλογή από το να είμαστε ανταγωνιστικοί. Από το να πετύχουμε, δηλαδή, να οικοδομήσουμε μια υγιή οικονομία, από το να παρακολουθούμε τις τεχνολογικές εξελίξεις, από το να εξυγιάνουμε τον δημόσιο τομέα, από το να δημιουργήσουμε ένα κράτος ευέλικτο, χωρίς ωστόσο να υστερεί στους τομείς της κοινωνικής πρόνοιας και της φροντίδας προς τις ενδεείς οικονομικά και κοινωνικά κατηγορίες πολιτών. Μόνον έτσι θα πάψουμε να είμαστε και να χαρακτηριζόμαστε «ουραγοί της Ευρώπης» και «υπηρέτες των Ευρωπαίων». Η επίτευξη των στόχων σύγκλισης της ελληνικής οικονομίας με τα ευρωπαϊκά οικονομικά μεγέθη δεν είναι θέμα μόνο αριθμών. Είναι και θέμα ουσίας. Διότι η βελτίωση των οικονομικών μεγεθών μακροπρόθεσμα, αλλά σε ορισμένους τομείς και μεσοπρόθεσμα, οδηγεί στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, των υπηρεσιών, του κράτους πρόνοιας και γενικότερα στη βελτίωση της ποιότητας ζωής για όλους μας.

13. Μιλώντας για χαρακτήρα αισθάνομαι μίαν ανάσχεση στον ενθουσιασμό μου. Ο δικός μας χαρακτήρας είναι ζυμωμένος με το αίμα μιας μνήμης που δε διαθέτουν οι άλλοι ευρωπαϊκοί λαοί. Φέρνουμε εμείς οι Έλληνες μια διάσταση ιστορίας μέσα μας με γεγονότα που μας πονούν, με νίκες κι αποτυχίες που μας φτερώνουν ή μας τυραγνούν. Πολιτιστικά είμαστε Ευρωπαίοι, ιστορικά νιώθουμε πριν απ' όλα Έλληνες. Η πτώση της Πόλης μας δένει κόμπο το λαρύγγι ενώ τον Άγγλο ή το Γερμανό τον αφήνει σχεδόν αδιάφορο. Το ξεριζώμα του ελληνισμού από τη Μικρασία οι Ευρωπαίοι που ναυλοχούσαν στο θαλασσινό κατώφλι της Σμύρνης και μας βλέπαν να μας σφάζουν, δεν το ένιωθαν ως ξεριζώμα της Ευρώπης, της ευγένειας, του πολιτισμού της.

14. Γιατί, εντάξει, ήξερα ότι δεν μπορούμε να συγκριθούμε με τις σκανδιναβικές χώρες ή με την Ιαπωνία, όπου αγοράζουν εφημερίδα περίπου 500 κάτοικοι στους 1000, δηλαδή ο μισός πληθυσμός (ο άλλος μισός διαβάσει τις εφημερίδες που φέρνουν στο σπίτι οι αγοραστές ή συνδρομητές τους). Ήξερα ότι δεν μπορούμε να συγκριθούμε ούτε με τις χώρες της Δυτικής ή της Κεντρικής Ευρώπης, όπου το αντίστοιχο ποσοστό είναι από 200 έως 400 κάτοικοι ανά 1000. Υποψιαζόμουν πως και αρκετοί άλλοι λαοί, θες λόγω παράδοσης, θες λόγω κλίματος ή πολιτικής αβεβαιότητας, διαβάζουν εφημερίδα συχνότερα απ' ό,τι εμείς. Αλλά πώς να μην εκπλαγώ, όταν μαθαίνω ότι ακόμη και η Τουρκία, ακόμη και η

Αλβανία, ακόμη και χώρες όπως η Αίγυπτος ή η Ιορδανία έχουν υψηλότερο δείκτη ανάγνωσης εφημερίδων απ' ό,τι η Ελλάδα; Ξέρετε ποιο είναι, σύμφωνα με το αλμανάκ των New York Times, το ποσοστό των Ελλήνων που αγοράζουν καθημερινά εφημερίδα; Μόλις 22, 4 στους 1000! Τελευταία θέση στην Ευρώπη και (όπως υπολόγισα από μαζοχιστική περιέργεια) περίπου 130ή θέση στον κόσμο! Κάτω από εμάς βρίσκονται μόνον οι χώρες της υποσαχάριας Αφρικής και μερικές από τις πιο καθυστερημένες ασιατικές.

15. Είναι αλήθεια ότι η Ελλάς θα έχει μεγαλύτερη δυσκολία από τους Ευρωπαίους εταίρους της, για να καταστεί βιώσιμο (οικονομικά και οικολογικά) κράτος. Γιατί η θεσμική της καχεξία οφείλεται σε υπερτροφικό πελατειακό σύστημα που έχει μεγάλη ικανότητα επιβιώσεως και είναι η κυρία πηγή των δεινών του ελληνικού περιβάλλοντος. Από τη φύση του το σύστημα αυτό είναι εχθρικό προς την τάξη και τον προγραμματισμό και αντιλαμβάνεται το περιβάλλον ως ορυχείο αδαπάνων πλήν προσοδοφόρων πελατειακών παροχών ή συναλλαγών. Η ολέθρια αποτελεσματικότητα του συστήματος τείνει να ευτελίσει τους θεσμούς προστασίας του περιβάλλοντος και εκτρέφει εκτεταμένη ανομία (η καταπάτηση και εσκεμμένη καταστροφή των δασών και οικοτόπων, η αυθαίρετη δόμηση κ.λπ. είναι μερικά δείγματά της), στην οποία έχει ήδη εθισθεί μέρος του πληθυσμού.

16. Όσοι βρίσκονται σ' αυτή την αίθουσα γνωρίζουν ότι πάντοτε, με όλες μου τις δυνάμεις και με αίσθημα ευθύνης υπηρέτησα τη θέση που μου εμπιστεύθηκε η Πολιτεία. Η πορεία μου στα δημόσια πράγματα της χώρας καθώς και τα αποτελέσματα της δράσης μου επιβεβαιώνουν του λόγου το αληθές. Όλοι θα συμφωνήσουν ότι η παρουσία μου στην πολιτική γονιμοποίησε θετικά αυτό που ονομάζουμε «πολιτική συνέπεια και ήθος».

17. Από την αυγή της φιλοσοφίας, ο πόλεμος δεν έπαψε να απασχολεί τα ανήσυχα πνεύματα. «Πόλεμος, πατήρ πάντων», έλεγε ο Ηράκλειτος, ενώ για τον Σωκράτη το αντικείμενο του πολέμου ήταν η σχετική διάσταση ανάμεσα στο δίκαιο και το άδικο. Ανασκευάζοντας τη διατύπωση, ο Μακιαβέλι θεωρούσε ότι κάθε πόλεμος είναι δίκαιος στον βαθμό που είναι απαραίτητος. Με μια φαινομενική παραδοξολογία ο Νίτσε προειδοποιούσε τον κόσμο ότι η ειρήνη δεν είναι παρά το μέσον για μελλοντικούς πολέμους

και πως σε τελευταία ανάλυση νομιμοποιείται αν είναι για το καλό της ανθρωπότητας. Σήμερα, η συμβολική δύναμη του πολέμου δεν έπαψε να είναι παρούσα μέσα από την καθημερινή βία και τα παιχνίδια των νεαρών αγοριών που παρά τον φλειρητισμό των γονέων, ξεκληρίζουν καθημερινά φανταστικούς αντιπάλους.

18. Άλλος χαρακτηριστικός αριθμός είναι τα ποσοστά των αποφοίτων της μέσης εκπαίδευσης. Εκτός από την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, δύο μονάχα νομοί έχουν ποσοστό μεγαλύτερο από το 10%, που σημαίνει πως μόνο ένας στους δέκα κατοίκους έχει αποφοιτήσει από τα παλιά Γυμνάσια ή τα σημερινά Λύκεια. Και ένας τελευταίος αριθμός: οι γυναίκες αναλφάβητες αποτελούσαν το 79,2% του συνολικού πληθυσμού των αναλφάβητων, τοποθετώντας έτσι τη χώρα μας ανάμεσα στις 5 χώρες που η αναλογία αυτή ξεπερνά το 75%.

19. Απαραίτητη και χρήσιμη η τηλεόραση, δεν μπορεί σε ορισμένες περιπτώσεις να αναπληρώσει τις εφημερίδες. Γιατί ο προφορικός λόγος φεύγει και χάνεται και είναι αδύνατον να «ξαναδιαβάσεις» αυτό που άκουσες, εάν επιδιώξεις την εμπεριστατωμένη έρευνα σε συνδυασμό με το ουσιαστικό και τις ερμηνευτικές αποχρώσεις. Ναι, η εικόνα μιλάει, αλλά δεν εξηγεί.

20. Ο Ηράκλειτος είχε διαγνώσει πως στο Σύμπαν (και στην ανθρώπινη κοινωνία) όλα είναι και δεν είναι ενότητα (συνάψεις όλα και ουχ όλα), πως ο πόλεμος είναι κοινός και δίκιο είναι η έρις, κι όλα γίνονται με την έριδα και από ανάγκη (...τον πόλεμον εόντα ξυνόν και δίκην έριν και γινόμενα πάντα κατ' έριν και χρεών). Και βέβαια, ο πολιτισμός έσπευσε να επιβεβαιώσει τη ρήση του μεγάλου Εφέσιου.

